

ФІЛОСОФІЯ СПРИЙНЯТТЯ СВІТУ Т. Г. ШЕВЧЕНКОМ

Пилипенко Д. Г., студ. 4 курсу факультету агрохімії та ґрунтознавства
Науковий керівник – Кравцов А. І., канд. істор. наук, професор
університету

Він — не селянин, але й не дворянин, він не може повернутись до свого минулого, але й не здатний забути чи заперечити його. Саме це зумовлює вибір ним ролі посередника, поета-пророка, який, з одного боку, не є селянином, але прибирає на себе функцію репрезентанта духовних цінностей народу, носієм яких було передусім селянство. З іншого боку, своєю творчістю він звертається до вищих кіл суспільства, але сам не стає часткою їх. Це стає можливим завдяки повному ототожненню себе з Україною. Принциповий антропоцентризм, притаманний світосприйняттю Шевченка, зумовлює сприйняття навколишнього світу природи, історії й культури крізь призму переживань, бажань, потреб і прагнень людської особистості. Для Шевченка цей світ уособлює Україна. Україна для нього — це екзистенційний стан буття. Його особиста доля й доля його народу стають віддзеркаленням одне одного. Тим-то образ України, яким вимальовується він у поетичному доробкові Шевченка, утворив на емоційному, чуттєвому рівні те підґрунтя, що зумовлювало і в його час, і в подальшому спрямування й інтелектуальних теоретичних зусиль у галузі розробки філософії української Ідеї. Поезія, звичайно, не є філософією, але вона виявляється безпосередньо причетною до сфери філософії як особливого типу духовної діяльності людини, спрямованого до усвідомлення за межевих підстав людського буття. Предмет філософії — світ, всесвіт, але не як об'єктивна дійсність, що є сферою дослідження науки.

Філософія й наука дивляться на світ «різними очима». Результатом філософського осмислення є образ світу як сфери людського буття. Це людський світ, і в центрі його завжди — людина. Найважливішою ознакою філософії, це те, що все, про що вона говорить, є для носія даної філософії проблемою життя і смерті. Філософським питання стає лише тоді, коли воно набуває прямого зв'язку з проблемою сутності й сенсу буття людини. Власне філософська проблематика утворюється передусім системою таких моральних категорій, як життя та смерть, віра, надія, любов, сумління тощо. Але ці проблеми утворюють й ідейний зміст поезії взагалі, художньої творчості Т. Шевченка зокрема. Філософське світосприйняття Т. Шевченка належить до того ряду, що в українській духовній традиції можна охарактеризувати як «філософію трагедії». Йдеться не про теоретичні міркування цілком благополучної людини про трагедію, людини, що зробила трагедію предметом свого вивчення і тим самим є сторонньою щодо неї. Тут мовиться про філософію як вираз душі страждальця, вираз усвідомлення ним трагедії як власної долі. При цьому йдеться не лише про трагічні обставини особистого життя Т. Шевченка, а й прийняття ним на себе трагедії буття рідного народу, України, що утворює світ, який визначає обрії реального існування поета. Зазначимо деякі найбільш характерні риси образу України, що

вимальовуються в поезії Т.Г. Шевченка і які зумовлюють той фундаментальний прообраз, до якого зверталася філософська думка, здійснюючи теоретичне осмислення української ідеї за часів Шевченка й після нього. Світ України для Шевченка утворюють два головні компоненти — це світ українського села і світ козаччини. Співвідношення між ними не однакове. За частотою поетичних звернень світ села явно перевищує другу головну цінність — світ козацтва. Це зумовлено й не однаковим значенням, яке надається цим двом найважливішим складникам світу України. Якщо світ козацтва уособлює українське минуле, то світ села — позачасовий, як світ органічно пов'язаної з ним природи з її вічним рослинним циклічним життям. Світ села — це передусім світ сакрального ідеалу, що відтворює модель України як ідеальної цілісності:

*«Село! і серце одпочине.
Село на нашій Україні —
Неначе писанка село,
Зеленим гаєм поросло.
Цвітуть сади; біліють хати,
А на горі стоять палати,
Неначе диво, А кругом
Широколисті тополі,
А там і ліс, і ліс, і поле,
І сині гори за Дніпром.
Сам Бог витає над селом».*

Це іконичне зображення для Шевченка є узагальненим образом ідеального світу людини в цілому. Не випадково ознаки його він переносить й за просторові межі рідної України. У пізньому вірші «Саул» (1860 р.), звертаючись до подій, що відбуваються в інших просторово-географічних вимірах, Шевченко будує картину за звичним йому каноном ідеального бачення світу українського села:

*«В непробудивому Китаї,
В Єгипті темному, у нас,
І понад Индом І Євфратом
Свої ягнята і телята
На полі вольнім вольно пас
Чабан, було, в своєму раї,
І гадки-гадоньки не мас,
Пасе, і доїть, і стриже,
Свого худобу та співає».*

Але до ідилічної картини світ села не зводиться. Нагадаємо, що вірш «Саул», щойно цитований, розповідає про народження суспільної структури, яка несе зло в світ. А перед ним цитовані рядки — з поеми «Княжна», в якій йдеться про потворні сімейні відносини. Ідилічна картина в цій поемі започатковує оповідь про інцест і згвалтування. Світ села, світ України — це світ, в своїй основі дисгармонійний, конфліктний. Україна сприймається Шевченком як край, сповнений суперечностей, що зумовлюють неможливість існування людини в сучасному поетові стані, де «латану свитину з каліки

знімають, з шкурою знімають, бо нічим княжат недорослих», де «кайданами міняються, правдою торгують і господа зневажають».

Суттєво, що таким же конфліктним, дисгармонійним уявляється Шевченкові і минуле України, яке уособлює світ козацтва. Гетьманщина — чільний період козацтва — постійно зображується як форма ідеального існування. У вірші «Сон» («Гори мої високії...») старий дідусь говорить про неї як про «Божий рай». Чигирин — стара козацька столиця — це «святе» і «славне» місто. Але якби цим обмежувався погляд на минуле України, то він мало чим різнився б від досить поширеного в тогочасній національній свідомості міфу про «золотий вік» козацької минувшини, що всіляко героїзувався як безповоротно втрачена антитеза огидній сучасній дійсності. Погляд такий суттю своєю неісторичний, адже він протиставляє минуле й сучасне, позбавляє можливості спостерігати шлях власне історичного розвитку.

ФІТОНІМИ У ТВОРАХ Т. Г. ШЕВЧЕНКА: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Підгородецька І.Ю., канд. філол. наук, доцент кафедри укр. та рос. мов

Літературна спадщина Т. Г. Шевченка є невичерпним джерелом дослідження для вчених-філологів. Сучасні розвідки в царині лінгвопоетики, лінгвостилістики, етнолінгвістики, когнітивної лінгвістики спрямовані на виявлення глибинних смислів лексичних одиниць, їх трансформацій у художніх творах митця відповідно до авторського світобачення та мовомислення.

Народнорозмовна основа поезії Т. Г. Шевченка незаперечна. У ній органічно злилися пісенний фольклор і усна оповідь, доповнені всім тим, що збереглося від давніх мов, уживаних в Україні-Русі. Але мова Т. Г. Шевченка — це індивідуальне й неповторне явище в історії вітчизняного красного письменства, з лише йому притаманними рисами, дослідження яких є актуальним і в XXI столітті.

Предметом нашої розвідки є функціонування фітонімів (лексичних одиниць на позначення реалій рослинного світу) у ранній творчості Т. Г. Шевченка. Аналіз мови ранніх творів поета виявляє, що Т. Г. Шевченко досить рідко використовує фітоніми у прямому (номінативному) значенні. Так, у баладі «Причинна» крізь романтичні пейзажі проступають риси української природи. Цьому сприяє уживання назв рослин, типових для українських ландшафтів: *Сердитий вітер завива, // Додолу верби гне високі; Сичі в гаю перекликались, // Та ясен раз у раз скрипів; У нас козак в очереті, // В очереті, в осоці; А дівчина стить під дубом.*

У реалістичних творах також постають знайомі картини сільського пейзажу, у словесному творенні яких важливу роль відіграють фітоназви: *Зеленіють по садочку // Черешні та вишні* («Катерина»); *У яру гребля, верби в ряд* («Катерина»).

Часто автор уживає назви рослин, що стали в українській національній